

Analýza pragmatické kompetence: hedging v bakalářských pracích studentů učitelství anglického jazyka (pilotní studie)

Huschová Petra, Reimannová Irena

Abstrakt: Cílem této studie je prozkoumat hlavní formy, funkce a výskyt tzv. hedges oslabujících ilokuční sílu výpovědi v příslušném odborném vědeckém žánru, zejména v písemné prezentaci výzkumných zjištění v humanitním akademickém diskurzu, a tyto poznatky pak promítnout do oblasti výuky rozvíjející pragmatickou kompetenci v angličtině. Na základě polypragmatického modelu, respektive funkcí, které hedging v odborném diskurzu plní, se v analýze detailně věnujeme obsahově orientovaným prostředkům oslabujícím ilokuční sílu výpovědi. Výsledky pilotáže umožní kritickou reflexi a případnou revizi zvoleného výzkumného postupu.

Klíčová slova: hedging, pragmatická kompetence, ilokuční kompetence

Abstract: The aim of the study is to explore the main forms, functions and occurrences of so called hedges, i.e. devices weakening the illocutionary force of the utterance. We concentrate on hedging devices in academic writing, especially in the written presentation of research findings in the humanities. The findings of the study attempt to develop processes of acquiring pragmatic competence in English. Based on the polypragmatic model, i.e. the functions which hedging plays in academic discourse, the analysis investigates in detail content-oriented devices weakening the illocutionary force of the utterance. The results of the pilot study enable critical reflection and prospective revision of the selected research procedures.

Key words: hedging, pragmatic competence, illocutionary competence

1 Úvod

Problematika osvojování pragmatické kompetence je pro studenty cizího jazyka obecně považována za velmi složitou. Pro české studenty anglického jazyka představuje jednu z těchto problematických oblastí způsob písemné prezentace výzkumných zjištění v humanitním akademickém diskurzu prostřednictvím modality, respektive jedné z jejích součástí, a to tzv. hedging.

2 Teoretická východiska

Hedging představuje prostředek epistémické modality, který umožňuje autorům prezentovat jejich postoj ke zkoumanému jevu, případně prostřednictvím vhodných jazykových prostředků diferencovat a hodnotit sílu dopadu prezentovaných zjištění na čtenáře a vědecké poznání. Vzhledem k jeho funkcím v akademickém psaní je osvojení tohoto jazykového prostředku nezbytnou nutností pro úspěšné zvládnutí dovednosti akademického psaní. Nicméně doposud se této problematice věnovala pouze malá pozornost a tak, kromě rozdílů mezi mateřským a cizím jazykem, kdy se čeština ve vztahu k výše uvedenému jeví jako

mnohem přímočařejší jazyk, je pro studenty anglického jazyka obtížné zvládnout aktivní užívání tzv. hedges ve svém písemném projevu.

Anglický termín 'hedging' (v češtině často užíván pojem atenuace) označuje pragmalingvistickou kategorii, jejíž hlavní funkcí je oslabení výpovědní síly propozice, respektive vyjádření nejistého subjektivního postoje mluvčího. Pragmatická doména hedging je běžně realizována prostřednictvím široké škály lexiko-gramatických jazykových prostředků, které jsou primárně spojovány s epistémickou modalitou a tentativností (Hyland 1999). Hedging je tedy i nedílnou součástí akademického psaní, neboť autorům umožňuje vyjádřit opatrnost a určitou míru nejistoty při formulování výzkumných závěrů, tj. oslabit ilokuční sílu výpovědi.

Schopnost vytvářet prostřednictvím vhodných jazykových prostředků jazykové funkce a komunikační akty promluvy pro různé (sociální) kontexty představuje jednu z komponent pragmatické kompetence, která pokrývá funkční aspekty jazyka a spolu s organizační kompetencí tvoří tak podle Bachmana (1990) komunikační kompetenci – hlavní cíl jazykového vzdělávání. Ilokuční kompetence je tedy součástí pragmatické kompetence a pokrývá schopnost vysílat a přijímat zamýšlené významy, přičemž může plnit tzv. myšlenkové funkce (použití jazyka k vyjádření myšlenek), manipulativní funkce (využití jazyka pro vyvolání požadované akce), heuristické funkce (použití jazyka k řešení problémů) a imaginativní funkce (využití jazyka pro vyjádření smyšlenek).

3 Cíle pilotní studie

Protože se osvojení a správné užití prostředků hedging jeví jako nezbytné pro úspěšné zvládnutí dovednosti akademického psaní v příslušném odborném diskurzu, bylo cílem naší pilotní studie:

1. zjistit, zda studenti anglického jazyka používají jazykové prostředky strategie hedging, do jaké míry a jak;
2. vytvořit kategoriální systém pro kódování dat;
3. ověřit výzkumnou metodologii.

4 Metodologie výzkumu

V naší pilotní studii jsme se zaměřily na analýzu vybraných bakalářských prací studentů učitelství anglického jazyka, a to z oblasti lingvistiky a didaktiky anglického jazyka. Funkční a formální diskurzivní analýza byla provedena na základě klasifikace Hylanda (1999) a zaměřila se na prostředky vyjadřující nepřesnost a nejistotu autora při prezentování svých zjištění. Užití těchto prostředků bylo detailně prozkoumáno v analytických částech obou prací, se zaměřením na jejich kategorizaci a četnost z hlediska formální realizace a z hlediska možných komunikačních funkcí.

Analýza probíhala třífázově, nejprve jsme provedly formální analýzu, abychom zjistily, zda a jaké jazykové prostředky studenti používají, ve druhé fázi jsme provedly pragmatickou analýzu textu a ve třetí fázi jsme podle odbornosti diskutovaly možné interpretace prostředků atenuace.

5 Vybrané výsledky pilotní studie

Tabulka č. 1 popisuje celkový obraz analyzovaných textů. Oproti lingvisticky orientované bakalářské práci nebyly v didaktické práci identifikovány případy, ve kterých měl být užit některý z prostředků hedging, či byl použit pouze částečně, ani případy diskutabilní a nejednoznačné, ve kterých není jasný záměr autora, tzn. není zřejmé, zda se jedná pouze o obecná tvrzení nebo interpretace výsledků analýzy. Vzhledem ke skutečnosti, že aktivně byly prostředky hedging použity pouze v 31,5%, lze vyvodit závěr, že jak vhodné tak správné používání strategie hedging je v analyzovaných pracích poměrně limitované.

analyzovaná jednotka (věta/souvětí)	počet jednotek (didaktická bakalářská práce)	% (didaktická bakalářská práce)	počet jednotek (lingvistická bakalářská práce)	% (lingvistická bakalářská práce)	Celkem jednotek	% celkem
bez prostředků hedging	115	72,3	118	47,2	233	57
s prostředky hedging	44	27,7	85	34	129	31,5
prostředky hedging neužity	-	-	27	10,8	27	6,6
hedging částečně	-	-	5	2	5	1,2
diskutabilní a nejednoznačné	-	-	15	2,4	6	3,7
celkem	159	100	250	100	409	100

Tabulka č. 1 – výsledky analýzy

Pro popis prostředků atenuace a jejich funkcí jsme vycházely pouze z těch jednotek (věty/souvětí), ve kterých byly strategie hedging jednoznačně určeny, tzn. ze 44 jednotek didaktické a 85 jednotek lingvistické práce. Podle Hylandovy klasifikace jsme se zaměřily pouze na obsahově orientované prostředky, kterými pisatel modifikuje vztah mezi propozičním obsahem a extralingvistickým vnímáním skutečnosti, tj. oslabuje ilokuční sílu výpovědi. Do těchto funkcí řadíme takové prostředky, které jsou zaměřeny na vyjádření propozičního souladu s realitou (nejistota) a sebeobraně strategie, jež chrání autora před negativními následky špatného úsudku (neosobní vyjadřování).

Z celkového počtu 129 jednotek se v textech vyskytlo 65 jednotek, ve kterých byly použity prostředky zaměřené pouze na vyjádření nejistoty, 43 jednotek, ve kterých byly použity prostředky zaměřené pouze na neosobní vyjadřování a 21 jednotek vyjadřujících jak nejistotu, tak neosobní vyjadřování (viz Tabulka č. 2). Zajímavý je poměr strategií vyjadřujících nejistotu a neosobní vyjadřování, kdy u lingvistické práce převládají strategie vyjadřující nejistotu (60%), zatímco u didaktické převládají strategie sloužící pro neosobní vyjadřování (54,6%), což může být ovlivněno požadavky kladenými na vyjadřování v příslušném odborném diskurzu.

analyzovaná (věta/souvětí)	jednotka	did. práce		ling. Práce		celkem
		počet jednotek	%	počet jednotek	%	
nejistota		14	31,8	51	60	65
neosobní vyjadřování		24	54,6	19	22,4	43
nejistota + neosobní vyjadřování		6	13,6	15	17,6	21
celkem		44	100	85	100	129

Tabulka č. 2 – funkce strategie hedging

V tabulce č. 3 lze nalézt převládající jazykové prostředky vyjadřující nejistotu autora. Nejčastějším prostředkem vyjadřujícím tuto funkci jsou příslovce; i přestože představují téměř polovinu celkového výskytu těchto hedges, jediným příslovcem, na jehož použití se oba autoři shodnou, je příslovce určující míru ('quite'). Téměř v zanedbatelné míře se v textu vyskytují lexikální (15,8%) a modální slovesa (12,3%).

jaz. prostředek	did. práce		ling. práce		celkem	
	počet jednotek	%	počet jednotek	%	počet jednotek	%
příslovce (frekvence, subjunktivy, disjunktivy)	7	24	46	54,1	53	46,5
lexikální slovesa (zeslabující ilokuční sílu výpovědi)	2	7	16	18,8	18	15,8
modální slovesa (epistémická modalita)	6	21	8	9,4	14	12,3
přídavná jména (hodnotící, modální)	7	24	6	7,1	13	11,4
podstatná jména	3	10	-	-	3	2,6
různé struktury a fráze	4	14	9	10,6	13	11,4
celkem	29	100	85	100	114	100

Tabulka č. 3 – Jazykové prostředky vyjadřující nejistotu autora

Tabulka č. 4 popisuje jazykové prostředky, se kterými autoři pracovali tak, aby se vyhnuli případným problémům plynoucím z nesprávného úsudku. Z tabulky je zřejmé, že k tomuto účelu používali zejména tzv. neosobní konstrukce (35,2%) a pasíva s lexikálními a modálními slovesy (40,9%), přičemž v didaktické práci převládalo pasívum s lexikálním slovesem a v lingvistické naopak s modálním. Navíc v didaktické práci bylo u této funkce poměrně často použito přídavné jméno (téměř 31%). Získaná zjištění opět mohou implikovat rozdílnost vyjadřování v konkrétních diskurzích.

jaz. Prostředek	did. práce		ling. práce		celkem	
	počet jednotek	%	počet jednotek	%	počet jednotek	%
neosobní konstrukce	19	38,8	12	30,8	31	35,2
pasívum s hodnotícím lexikálním slovesem	11	22,5	5	12,8	16	18,2
pasívum s modálním slovesem	3	6,1	17	43,6	20	22,7
přídavná jména (hodnotící, modální)	15	30,6	-	-	15	17,1
odkaz na sekundární zdroje (vnější autority)	1	2,0	1	2,6	2	2,3
obecný podmět	-	-	4	10,2	4	4,5
Celkem	49	100	39	100	88	100

Tabulka č. 4 – Jazykové prostředky zaměřené na neosobní vyjadřování

6 Závěr

Pilotní studie potvrdila, že správné a vhodné užití jazykových prostředků strategie hedging představuje pro české studenty v jejich písemném odborném projevu problematickou oblast. Studenti užívají úzký repertoár dostupných jazykových prostředků a většinou v omezené míře, tudíž nemohou adekvátně a efektivně prezentovat svá výzkumná zjištění a postoj ke zkoumané oblasti. Autoři zabývající se problematikou hedging (např. Hyland 1999, Markkanen a Schröder 1997) považují za jeden z nejčastěji využívaných jazykových prostředků anglická epistémická modální slovesa, která autorovi umožňují vyjádřit své postoje nejen ke čtenáři, ale i k obsahu propozice. Analýza však ukazuje, že epistémická modální slovesa užívají čeští studenti v této funkci pouze okrajově.

Protože se osvojení a správné užití prostředků hedging jeví jako nezbytné pro úspěšné zvládnutí dovednosti akademického psaní, je třeba získané poznatky promítnout do oblasti výuky rozvíjející pragmatickou kompetenci v angličtině.

Literatura

BACHMAN, L. *Fundamental Considerations in Language Testing*. New York: Oxford University Press, 1990. ISBN 0 19 437003 8

HYLAND, K. *Hedging in Scientific Research Articles*. Amsterdam: John Benjamins, 1999. ISBN 9789027250674

MARKKANEN, R., SCHRÖDER, H. Hedging: A Challenge for Pragmatics and Discourse Analysis. In MARKKANEN, R., SCHRÖDER, H. (eds.). *Hedging and Discourse: Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*. Berlin/NY: Walter de Gruyter, 1997, s. 3 - 18. ISBN 3-11-015591-5

Petra Huschová
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Fakulta filozofická
Studentská 84
532 10 Pardubice – Polabiny
e-mail: petra.huschova@upce.cz

Irena Reimannová
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Fakulta filozofická
Studentská 84
532 10 Pardubice – Polabiny
e-mail: irena.reimannova@upce.cz